

Undervisning i kirkehistorie for Teologi
for Lægfolk april 2017

Mattias Skat Sommer

Protestantisk kristendom

Hvad er protestantisme?

- 1500-tallets reformationer, to hovedtyper:
 - Luthersk protestantisme – reformert protestantisme
- I løbet af tidligmoderne tid sker yderligere udspaltninger
- I dag udgør protestantiske kristne ca. 40 % af verdens kristne, hvoraf størstedelen lever på den sydlige halvkugle (trad. i kontinentaleuropæiske og angloamerikanske kontekster)

En kronologi

- 1500–1648: Reformation og konfessionalisering
- 1648–1789: Enevælde, pietisme, oplysning
- 1789–1848: Revolution, romantik, nationalisme

Et gennemgående træk: Mod individualiseringen væk fra fællesskabet?

Sanering af det religiøse univers

- 1500-tallets reformatorer ville "rense" religionen, både hvad angik forestillinger og religiøs praksis
- Overfor den middelalderlige religions sideordning af Bibel, helgener, kommentarlitteratur og billeder hævdede protestanterne "retfærdiggørelse af tro alene" (Luther) og "Kristi eneherredømme" (Calvin) – dvs., at det er teologien, der bestemmer religionen og troens indhold.
- Reformatorerne skar antallet af sakramenter ned fra syv til to.

Hovedtemaer i protestantisk kristendom

- Individualisering – det er det enkelte menneske, der har troen og i troen møder Gud
- Intensivering af det religiøse udtryk: kun bestemte forestillinger og praksisformer gælder (modsat middelalderlig differentiering)
- Synd og nåde (dvs. frelsen) formidles til den enkelte – mennesket er total synder og har derfor brug for total nåde for at blive frelst.
- Spændingen mellem subjektivitet og institution – kan enhver have adgang til det religiøse, eller skal det altid foregå formidlet?
- Organisering af tid og rum – principielt er steder ikke længere hellige (sml. tidligere tiders pilgrimsvandringer); men tiden er hellig, dens organisering er vigtig (fra apokalyptisk og lineær til cyklisk tid).

Religion og politik

- Den lutherske model
 - A. Kirken er *i* verden, men ikke *af* verden
 - B. Kirken er en verdslig ordning, skabt af Gud – den verdslige ordning kan styres med fornuften – ”staten” skal derfor skabe rammer for ”kirken” (trad. svært for kirken/teologien at kritisere staten)
- Den reformerte model
 - Den kristnes liv i verden skal være synligt – det er en kirkelig opgave at sørge for, at dette sker, og der findes derfor også fire kirkelige embeder: lærer, præst, diakon og ældste. Kun dette firfoldige læreembede kan sikre, at Kristi herredømme strækker sig ud over alle aspekter af det sociale liv (trad. let for kirken/teologien at kritisere staten).

Protestantismens forståelse af fattigdom

- I middelalderlig kristendom var eksistensen af fattige mennesker nødvendige for de kristne: En kristen skulle øve gode gerninger, og de fattige var genstand for sådanne (jf. Bjergprædikenens ord om de fattige, der har himmeriges rige). Desuden var de moralske forbilleder (sml. tiggermunkene).
- Med reformationen mister fattigdommen sin betydning som genstand for de troendes gode gerninger og som moralsk forbillede. Nu kommer kirke og stat til at arbejde sammen i at komme fattigdomsproblemet til livs, dels gennem begyndende socialforsorg (velfærdsstatslignende træk), dels gennem kriminalisering af lediggang.

Protestantisme og køn

En Vise om Vngdommens wstadighed,
Siungis som den: leg gick mig
vdi Rosens Lund, etc.

1.

HVo leffue vil effter sin Sinde,
Icke lyde sine Venner adt,
Være sig Suend, Mø, mand eller quinde,
Det kommer dem selff til hadt,
Naar Venner hannem vndfalde,
De acte hannem lidet igien,
Naar hand monne paa dem kalde,
De acte hannem lidet met alle,
Om Lycken er hans Wven.

2.

Vngdommen er wstadelig,
Beblandet met løß attraa,
Det er en meget skadeligt,
Stedse effter sin Begæring at gaa,
Oc icke besinde huad Ende,
Giort Gierning haffuer met sig,
Omsier hand skal det kiende,
Naar Frender oc Venner ham offuerskænde,
For hand haffuer lefft daarlig.

3.

Giort Gierning maa nu saa være,
Det siger ieg dig min Ven,
Den tid som nu forgangen er,
Hun kommer ræt aldrig igien,
Gud naade den sig ey kand betæncke,
Men giør sine Venner imod,
Met sorgen hand dem monne skencke,
Oc sin egen ære forkrencke,
Forsiunlighed raader der paa bod.

4.

Thi raader ieg Mand oc Quinde,
Som deres Børn haffue kier,
Tucte dem baade vde oc inde,
Oc straffe som tilbørligt er,
Lad dem ey haffue deres Ville,
Men de ere vankundig oc smaa,
Ellers bliffue de onde oc stille,
Naar de begynder at spille,
For huer mands spot at staa.

(Hans Christensen Sthen, tidl. 1600-tal)

Protestantisme og krop

1

Som lilliens hjerte kan holdes i grøde,
skønt solen de yderste blade har brændt,
så ere de kristne ej indentil døde,
skønt livet for verden er ikke bekendt;
hvad ingen kan fatte,
hvad ingen kan skatte,
har de så livagtig indvortes befundet
at være som lyset i mørke oprundet.

2

De ere vel ellers af Adam som andre
og bære det jordiske billede med;
de våge og sove, arbejde og vandre,
og lide så vel som de andre fortræd;
i jordiske skikke,
i mad og i drikke,
man ser dem ej noget særdeles at gøre,
kun at de af verdens lyst intet vil høre.

3

De ere vel svage, dog verden forsvare,

i Himlen de leve, på jorden dog gå,
de nyde Guds fred i den yderste fare,
dem fattes, dog alting de har og formå;
i skændsel og skade
de blive dog glade,
udvortes de synes som visne og døde
og stå dog indvortes i dejligste grøde.

4

Når englebasunen hans komme bebuder,
som er dem og giver dem livet og nok,
da skal de, som jordens højprægtige guder,
til verdens forundring, i offentlig flok
ret synlig regere
og evig florere,
Guds Himle som funklende stjerner
bepryde,
det alle skal se og så mange fortryde.

5

O, springer, I dale og klipper tillige,

vær lystig, vor moder, du sorteste jord!
Du bærer Guds nådes det dejlige rige,
hvor Himlenes roser så hemmelig gror;
din sommer skal kendes,
når vinteren endes,
så alle Guds helgeners skjulteste grave
skal findes at være Guds blomstrende have.

Christian Friedrich Richter 1704.
Hans Adolph Brorson omkr. 1730 og 1735.

<http://www.dendanskesalmebogonline.dk/salme/646>

Protestantisme og død 1

Epitafium over Oluf Bager, Odense Skt. Hans Kirke, tidl. 1600-tal.

Protestantisme og død 2

1

Far, verden, far vel,
jeg kedes ved længer at være din træ!
De byrder, som du haver byltet mig på,
dem kaster jeg fra mig og vil dem forsmå,
jeg river mig løs, og jeg kedes nu ved
forfængelighed!

2

Hvad er det dog alt,
som verden opsminker med fager gestalt?
Det er jo kun skygger og skinnende glar,
det er jo kun bobler og skrattende kar,
det er jo kun iseskrog, skarn og fortræd,
forfængelighed!

3

Hvad er mine år,
som listende svinder og snigende går?
Hvad er min bekymring, mit grublende sind,
min sorrig, min glæde, mit hovedes spind?
Hvad er dog mit arbejde, min møje, min sved?
Forfængelighed!

4

O rigdom og guld,
du jorderigs afgud i skinnende muld!
Du est dog af verdens de skuffende ting,
som vokser, aftager og veksles omkring,
du est dog i højeste mærke og med
forfængelighed!

5

Ak, ære, hvad er,
hvad er vel de kroner og kranse, du bær'?
Misundelse sidder dig altid på ryg,
du hemmelig stødes og sjælden er tryg,
du ofte dér snubler, hvor andre de gled;
forfængelighed!

6

Ak, yndest og gunst,
du hastig opkomne og faldende dunst,
oppustende gøgler, henviftende vind,
med tusinde øjne du dog løber blind;
hvad est du, når man dig ved solen har set?
Forfængelighed!

7

Ak, kødelig lyst,
som mangel med dødelig læbe har kyss't!
dit fængende tønner, din flyvende gnist
blev mangel til evige luer til sidst;
din skål synes honning, men drikken er led,
forfængelighed!

8

Så far da, far vel!
du skal nu ej længer bedrage min sjæl,
bedrageriske verden, jeg takker dig af
og sænker dig ned i forglemmelsens grav;
jeg længes at trøstes for sorrig og nød
i Abrahams skød!¹

9

Der skal mine år
begyndes i evigheds dejlige vår,
der skal ikke dagen ved solen opgry,
ej månen tilmåle mig næde og ny;
men Jesus er solen, hvis stråler er strø'd
i Abrahams skød!

Protestantismens æstetik

1

Guds riges evangelium
er sødt som honningkage;
når det kun får i hjertet rum,
at man det ret kan smage,
da er det sjælens honningmad,
gør hjertet let og mæt og glad
og smukt i Jesu øjne.

2

Det søde ord er kommet af
Guds egen mund og hjerte,
det er et kys, som Gud os gav
mod al vor nød og smerte,
det er Guds eget hjertes kraft,
som bliver til en honningsaft
mod syndens byld og plage.

3

Er du i synden hårdt bespændt,
som du har her bedrevet,
her er en skrift fra Himlen sendt,

kom, læs, hvad der står skrevet:
Så sandt Gud lever, vil han ej
til dine sukke sige nej,
men kærlig mod dig tage.

4

Tag dette ord kun i din mund,
og læg det på din smerte,
suk kun til Gud af hjertens grund,
så rører du hans hjerte;
gik lige til i Jesu navn,
hen ind i nådens søde favn,
Gud under dig det gerne.

5

Kom, sæt dig som en flittig bi
i ordets blomster-enge,
søg selv, hvad kraft der er udi,
bliv ved at suge længe,
så får du honning vist og sandt,
det blod, af Jesu vunder randt,

du kan i ordet finde.

6

Du tænker, var du selv kun god,
da ville du ej tvi'le,
men føler du i hjertets rod
de onde lysters pile,
da er dit hjerte snart forsagt,
fordi du selv har ingen magt
til synden bort at drive.

7

Men var din synd end nok så stor,
den har dog lidt at sige
mod kraften i Guds sande ord
og nådens stærke rige;
enhver, som tror, skal nåde få,
det være, hvo det være må
i alle verdens lande.

H.A. Brorson 1739.

Diesen ein Geruch des Todes zum Tode / jenen ein Geruch des Lebens zum Leben.

*Crux Christi est aliis lethalis amaror, odorque:
Est mihi sed vita, crux amor est & odor.*

Protestantismen og selvet 1

1

Om alle mine lemmer
var fuld af idel sang,
om de så højt istemmer,
at det i skyen klang,
og sang jeg dag og nat,
jeg kunne ej gengælde
med tak Guds rige skat.

2

Se, skal jeg alt fortælle
fra mine ungdomsår,
hvad skæbne og tilfælde
mig da for hånden var,
jeg kan dog andet ej
end i forundring falde
ved Guds husholdnings vej.

3

Jeg ved vel, at den sommer
ej vare kan altid,
en vinter efter kommer,
som mig vil farve hvid,
jeg ser, mit mandeltræ
alt tager til at knoppes,
min styrke går i knæ.

4

Herfra med mine fædre
engang jeg vandre bør,
det kald er mig langt bedre
end det, jeg havde før.
Er end jeg fro som gæst,
er ude længe fristet,
dog bliver hjemmet bedst.

5

O Gud, som har din kirke

grundfæst på dette sted,
du selv alt godt udvirke
her i din menighed!
Lad her os i dit hus
i troskab mod dig vandre
og følge ordets lys!

6

Lad livets kilde flyde,
at ingen stopper den!
Lad folkene sig fryde,
mens tider farer hen!
Lad lykkes Jesu navn,
at Sulamit må tage
sin Salomon i favn!

Petter Dass omkring 1704

Protestantismen og selvet 2

Mennesket er Aand. Men hvad er Aand? Aand er Selvet. Men hvad er Selvet? Selvet er et Forhold, der forholder sig til sig selv, eller er det i Forholdet, at Forholdet forholder sig til sig selv; Selvet er ikke Forholdet, men at Forholdet forholder sig til sig selv. Mennesket er en Synthese af Uendelighed og Endelighed, af det Tidelige og det Evige, af Frihed og Nødvendighed, kort en Synthese. En Synthese er et Forhold mellem To. Saaledes betragtet er Mennesket endnu intet Selv.

I Forholdet mellem To er Forholdet det Tredie som negativ Eenhed, og de To forholde sig til Forholdet, og i Forholdet til Forholdet; saaledes er under Bestemmelsen Sjæl Forholdet mellem Sjæl og Legeme et Forhold. Forholder derimod Forholdet sig til sig selv, saa er dette Forhold det positive Tredie, og dette er Selvet. |

| Et saadant Forhold, der forholder sig til sig selv, et Selv, maa enten have sat sig selv, eller være sat ved et Andet.

Er Forholdet, der forholder sig til sig selv, sat ved et Andet, saa er Forholdet vistnok det Tredie, men dette Forhold, det Tredie, er saa dog igjen et Forhold, forholder sig til hvad der har sat hele Forholdet.

Et saadant deriveret, sat Forhold er Menneskets Selv, et Forhold, der forholder sig til sig selv, og i at forholde sig til sig selv forholder sig til et Andet. Deraf kommer det, at der kan blive to Former for egentlig Fortvivlelse. Havde Menneskets Selv sat sig selv, saa kunde der kun være Tale om een Form, den ikke at ville være sig selv, at ville af med sig selv, men der kunde ikke være Tale om, fortvivlet at ville være sig selv. Denne Formel er nemlig Udtrykket for hele Forholdets (Selvets) Afhængighed, Udtrykket for, at Selvet ikke ved sig selv kan komme til eller være i Ligevægt og Ro, men kun ved i at forholde sig til sig selv at forholde sig til Det, som har sat hele Forholdet. Ja, det er saa langt fra, at denne anden Form af Fortvivlelse (fortvivlet at ville være sig selv) blot betegner en egen Art af Fortvivlelse, at tværtimod al Fortvivlelse tilsidst kan opløses i og tilbageføres paa den. Dersom en Fortvivlende er, som han mener det, opmærksom paa sin Fortvivlelse, ikke taler meningsløst om den, som om Noget, der hænder ham (omtrent som naar Den, der lider af Svimmel, ved et nerveust Bedrag taler om en Tyngde paa Hovedet, eller om at det er som faldt der Noget ned paa ham o. s. v., hvilken Tyngde, og hvilket Tryk dog ikke er noget Udvortes, men en omvendt Reflexion af det Indvortes) – og nu af al Magt ved sig selv og ene ved sig selv vil hæve Fortvivlelsen: saa er han endnu i Fortvivlelsen, arbejder sig med al sin formeentlige Arbeiden kun desto dybere i en dybere Fortvivlelse. Fortvivlelsens Misforhold er ikke et simpelt Misforhold, men et Misforhold i et Forhold, der forholder sig til sig selv, og er sat af et Andet, saa Misforholdet i hiint for sig værende Forhold tillige reflekterer sig uendeligt i Forholdet til den Magt, som satte det.

Dette er nemlig Formelen, som beskriver Selvets Tilstand, | naar Fortvivlelsen ganske er udryddet: i at forholde sig til sig selv, og i at ville være sig selv grunder Selvet gjennemsigtigt i den Magt, som satte det.

(Søren Kierkegaard, Sygdommen til Døden, 1849)